Petr Nový

Věřím, že české sklo a bižuterie jsou nezničitelné

Mezinárodním rokem skla vyhlásilo Valné shromáždění Organizace spojených národů na základě návrhu devatenácti zemí rok 2022. Tuto světovou akci podporovalo sedmdesát devět zemí včetně České republiky. **K rozhovoru o skle a českém sklářství jsem se proto sešla s odborníkem v tomto oboru a hlavním kurátorem Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou PhDr. Petrem Novým.**

Text: **Alena Poková**, Foto: **archiv Muzea skla a bižuterie**

Křehká krása skleněných výrobků v expozici skla

Pane doktore, jaká byla vaše cesta ke sklu a k vašemu odbornému zaměření – dějinám českého sklářství?

Pocházím z Jizerských hor, ale nikdy by mě nenapadlo, že se budu věnovat sklu. Vybral jsem si vysokoškolské studium kulturních dějin v Českých Budějovicích, kde jsem se věnoval zejména dějinám české literatury. Po škole jsem řešil, kam nastoupit. Nenapadlo mě, že bych se vracel k nám do regionu, ale stalo se a nastoupil jsem jako kurátor v Muzeu skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Překvapilo mě, jak rychle mě to pohltilo. Tehdy v roce 1997 čerstvě po škole s hlavou plnou metodologií jsem se najednou ocitl téměř v pralese, kde řada témat byla netknutá, zejména v bižuterii a z historického hlediska i ve skle.

Lidí, kteří se tomu věnovali, bylo generačně jenom pár, necelé tři generace, jednotlivci, kteří se tímto oborem zabývali. Byla to pro mě výzva! Trvalo mi asi půl roku, než jsem si uvědomil, že sice miluju literaturu i jsem o ní publikoval, ale nechtěl jsem být v „dvojdomku". Zajímají mě příběhy věcí, které jsou pro mě jako médium. Přes určitý předmět si vyvolávám to, proč vznikl, co se kolem něj děje.

Co vás tak fascinuje na skle, že jste mu zasvětil svůj profesní život?

Pro mě to není úplně fascinace sklem jakožto materiálem. Prostě jsem si našel své místo, jsem na něm letos už šestadva-

cet let, a i přesto mám stále plno plánů, které bych chtěl realizovat – vystačilo by to na několik životů! Sklo je samozřejmě nádherné a je úžasné, co lidská ruka se sklářskou píšťalou dokáže vytvořit. Ale mě například nadchlo to, co dokáže automat! Za tím jsou zase jiní lidé, kteří ho vymysleli a vyrobili a na tyto sklářské výrobky během výrobního procesu nesáhne lidská ruka až po výstupu ze stroje! Nebavíme se jen o skleničkách, ale například o lékárenských ampulkách, nebo injekčních stříkačkách, kdy se výsledného výrobku dotkne až klient. Ten obor mě zajímá jako celek.

Kdybych nezačal vést časopis Sklář a keramik, což je primárně technologický časopis, tak bych asi nikdy nedocenil, jak je důležité sklo vyrobit. Je neuvěřitelné, jakým směrem sklářství postupuje. Uvědomil jsem si, že sklo má širší využití v mnoha oborech, třeba v lékárenství, v medicíně – například zubní náhrady, umělé klouby, atd. Sklo je materiál, který má mnohem větší potenciál než jen být ozdobou na stole.

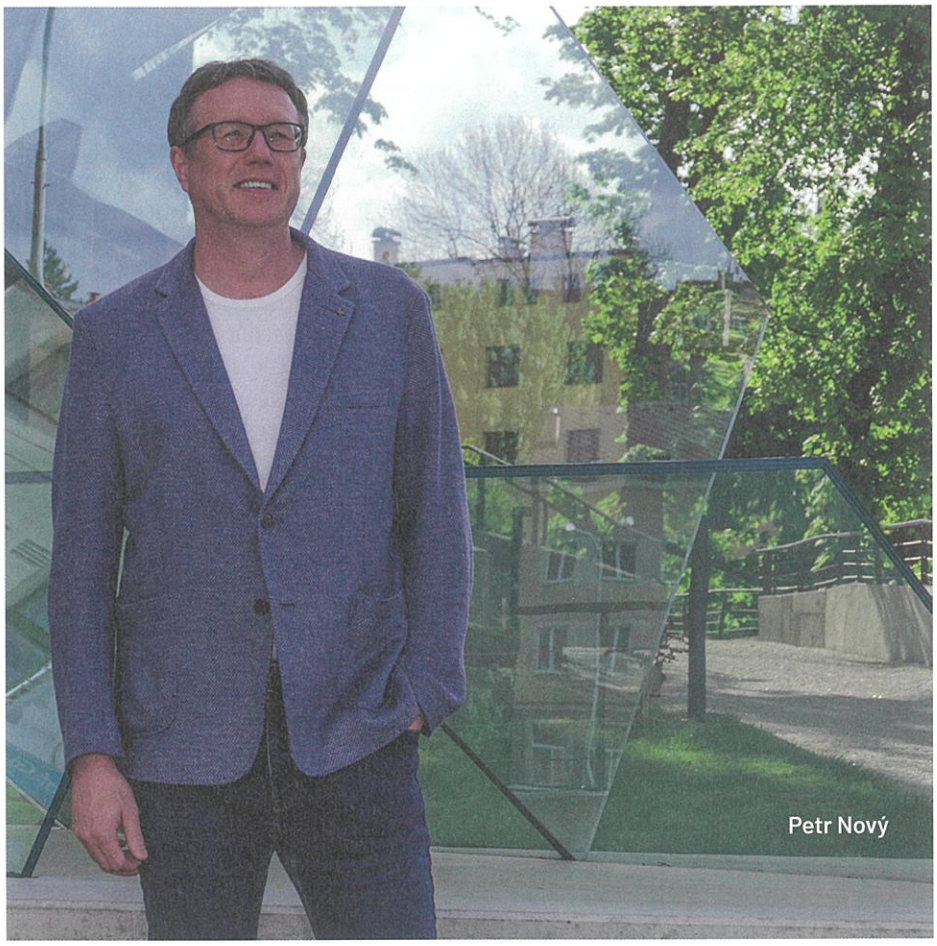
Petr Nový

Zmínil jste časopis Sklář a keramik, což je odborný časopis pro průmysl skla, keramiky a bižuterie, jehož jste již deset let šéfredaktorem.

Sklář a keramik vychází od padesátých let, ale původně se jmenoval Sklářské rozhledy a začal vycházet v r. 1924. Je to jeden z vůbec nejstarších sklářských časopisů, který dosud vychází v tištěné podobě. Já jsem jeho první šéfredaktor s humanitním vzděláním, který není technolog. Časopis vychází šestkrát ročně a vyprodukujeme asi 400 – 450 stránek. Děláme ho po práci, čistě jako zájmovou činnost. A co je pro mě zásadní: časopis vychází bez jakékoliv veřejné dotace, jen na základě firemní inzerce.

Povězte ve stručnosti o historii sklářství v Čechách. V kterých oblastech sklárny vznikaly, jaké druhy skla se u nás převážně vyrábějí?

Když vynechám importy ze Středomoří, které máme doložené z doby tři tisíce let před naším letopočtem, tak prvními výrobci skla u nás jsou Keltové (3. stol. př. n. l.). Keltská hradiště jsou jedněmi z největších nalezišť skleněných výrobků v rámci Evropy. Nacházeli jsme se tehdy uprostřed obchodních cest z východu na západ, a hlavně z jihu na sever, odkud přichází sklářství. Podmínky pro sklářství zde byly příznivé: hodně vody, křemene, množství lesů, relativní dostatek pracovní síly a společnost, která byla schopna tyto výrobky kupovat. Nemohl to být chudý region.

Ve středověku za Karla IV. zaznamenává sklářství vzestup kvality, známé

SKLO JE MATERIÁL, KTERÝ MÁ MNOHEM VĚTŠÍ POTENCIÁL NEŽ JEN BÝT OZDOBOU NA STOLE

jsou vysoké bradavičnaté číše českého typu, které se vyvážely i do zahraničí a jsou to první doložené exporty. Hlavní období pro sklářství nastalo v době renesanční, kdy místní šlechta začíná do Čech zvát hutní podnikatele – skláře ze Saska a Duryňska, kteří jsou často z Krušnohoří. Sklárny v té době vznikají ponejvíce v pohraničí (Jizerské, Krušné, Lužické hory, Šumava). Kromě lesů jsou tady i vodní cesty, např. Labe, důležité pro export.

Od poloviny 16. století sklářští huťmistři tady byli Němci, kteří přinášejí své know-how, byznys se germanizuje. Situace se mění po třicetileté válce, část české šlechty emigruje a Habsburkové rozdělují jejich panství svým generálům. Třeba Buquoyové, šlechtický rod z Francie, si vezmou ze své domoviny skláře, aby tady vyráběli sklo benátského typu, na které byli zvyklí. Nastává internacionalizace českého skla a předpoklad, že se z něj stane světový fenomén tkví právě v tom, že sklářství už není jen lokální záležitost. Například český křišťál vznikl díky tomu, že francouzští skláři v buquoyských službách se snažili vyrobit italské sklo z místních surovin. Vzniklo něco jiného, co za pár desítek let začali Italové napodobovat, a to je český křišťál. Ve třetí čtvrtině 17. století se rodí i jablonecká bižuterie, a ta rovněž přichází z Benátek jako inspirace. Od té doby jdou souběžně tyto dvě větve.

V 18. století se z českého skla stává světový obchodní fenomén a v 19. století k tomu přibyde bižuterie, která je navíc ještě světově unikátní v tom, že se ve své komplexnosti vyráběla jen v Jizerských horách na Jablonecku. Ještě za první republiky jsme byli největšími výrobci užitkového skla na světě, druzí největší výrobci skla vůbec (po Německu) a v bižuterii jsme byli nedostižná světová jednička! Po celé 20. století strmě roste konkurence a jakákoli ekonomická anomálie způsobí, že roste ještě rychleji. Co se týče druhů skla, které se u nás nejvíce vyrábějí, je to ploché a obalové sklo, užitkové sklo a také laboratorní a varné sklo. V bižuterii jsou to všechny druhy perlí, knoflíky, kameny, náramkové kroužky ze skla a další.

Dokážete říct, kolik je u nás skláren, kde jich je nejvíc?

Lokality, o nichž jsem mluvil, v podstatě zůstaly, nejvíc skláren je soustředěno v severozápadních Čechách, z hlediska koncentrace je to též Vysočina, ale jsou tu

i jednotlivé sklárny jako třeba v Nižboru, Moser v Karlových Varech, v Anníně na Šumavě. Užitkové sklo se nejvíce vyrábí na Novoborsku, luxusní sklo v Karlových Varech či Nižboru (střední Čechy), sklárna Kavalier (Sázava) je výrobcem varného skla. Další sklárna světového významu je firma Crystal BOHEMIA Poděbrady, která se řadí k předním světovým výrobcům olovnatého křišťálu. A k tomu desítky malých skláren a sklářských studií po celé zemi.

Věnujete se historii skla a bižuterie. Jak byste zhodnotil současnost tohoto oboru?

České sklo a bižuterie přežily mnohem horší věci, než se dějí dnes. Přežily první světovou válku, vznik republiky, vysídlení většiny výrobců, období socialismu i začátek padesátých let, kdy byly vydány napospas, ať si s tím každý dělá, co chce. Tenkrát jsme ztratili západní trhy v čele se Spojenými státy. Export nebyl možný. Postupně se ale do oboru dostávají

Expozice bižuterie v Muzeu skla a bižuterie je pro návštěvníka kouzelným zážitkem

Píšete hojně o historii jizersko-horského skla a bižuterie, je toto sklo něčím specifické?

První téma, které mě zaujalo, když jsem nastoupil do muzea v Jablonci nad Nisou, byly místní sklárny a jejich historie od počátku po dnešek. Narazíte na to, že v tomto kraji existují dva pojmy: jablonecká bižuterie a jablonecké zboží. Jablonecká bižuterie jsou perle, perličky, knoflíky, atd. A jablonecké zboží jsou náramkové kroužky a tzv. krystalerie, což je v principu křišťálové sklo v podobě od flakónu až po velkou vázu. Jinde tomu říkali užitkové sklo. Začnete porovnávat, kde se co vyrábělo a odlišovat, co je běžné a co výjimečné. Bižuterie má počátky už ve starověkém Egyptě a byla určena pro nejurozenější a nejbohatší. Během baroka jsou i na bohoslužebném náčiní atypicky věci vyrobené člověkem – bižuterní kameny, což byla zpočátku luxusní drahá věc. Je například neuvěřitelné, že korálky z jablonecké bižuterie se ocitly až v daleké Tasmánii! Ale abych se vrátil k jizerskohorskému sklářství obecně, na něm mě fascinuje, že jde o regionální fenomén světového významu, který z hlediska ekonomického významu nemá konkurenci.

BIŽUTERIE MÁ POČÁTKY UŽ VE STAROVĚKÉM EGYPTĚ A BYLA URČENA PRO NEJUROZENĚJŠÍ A NEJBOHATŠÍ

absolventi Vysoké školy uměleckoprůmyslové, kteří tvoří nový typ československého skla, obdivovaného v Bruselu 1958 a v Moskvě 1959. Tento vývoj vedl ke vzniku sklářské volné tvorby. Nové české sklo tak vznikalo v temných nesvobodných dobách poměrně svobodně. Chci tedy vyjádřit naději, že věřím tomu, že české sklo a bižuterie jsou nezničitelné. Dnes máme u nás například firmy Lasvit, Preciosa Lighting, Brokis vyrábějící svítidla, která patří mezi světovou špičku! Myslím, že dokud má české sklo u nás své srdcaře, nemůže se nikdy ztratit! Chtěl bych zdůraznit, že máme dobrý základ v kompletní státem dotované vzdělávací síti – od učňovského přes střední, vyšší odborné až po akademické vzdělání. V tom jsme totálně před světem. Nikde ve světě nemají tolik ateliérů a sklářských škol a určitě má smysl udržovat takovou páteřní státní vzdělávací síť z hlediska umění, řemesla i technologie, které jsou všechny pro sklářství zásadní.

Loňský rok byl Mezinárodním rokem skla. Jak se to projevilo v Muzeu skla a bižuterie?

Všechny projekty, které jsme udělali, byly spojeny s Mezinárodním rokem skla. Mezinárodní rok skla probíhal pod záštitou UNESCO, globálně byl mezinárodní a obecně o skle jako o materiálu, který je mimo jiné výsostně ekologický, neboť ho můžeme nekonečně recyklovat. Do skla také můžete dát cokoliv, zůstane to v něm stovky let a nic se tomu nemůže stát. Do skla se dá uložit i jaderný odpad. Je to věc, která je nejenom krásná, ale i bezpečná, využitelná, a aniž bychom si toho všímali, je doslova na každém kroku. V rámci Mezinárodního roku skla byl důraz kladen na to, že má smysl ve skle bádat, investovat do jeho vývoje, a pobídnout třeba i k tomu, aby se například budovy přesklívaly energeticky účinnějšími dvojskly nebo trojskly.

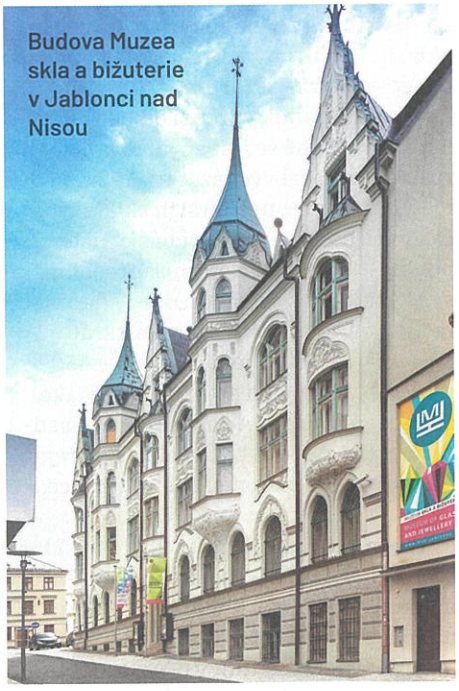

Budova Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

Nahlédněme tedy do expozic Muzea skla a bižuterie. Co návštěvníkům nabízíte k vidění?

Nejsme sice úplně největší muzeum, ale jak říká naše paní ředitelka, jsme muzeum koncentrované krásy a já k tomu ještě přidávám – koncentrovaného poznání. Návštěvník má na vybranou, neboť máme několik úrovní informací. Buď se může jen kochat a bude spokojen, nebo chce získat jenom základní informace, anebo si pustí audioguide (multimediální průvodce), který máme v pěti jazycích a můžete si ho pustit na našich

webových stránkách ještě, než půjdete do muzea. Jednu expozici věnujeme jenom bižuterii, která hned na začátku vysvětluje, proč jsme v Jablonci a ne třeba v Praze. Poté procházíte exportním domem, což náš dům byl a je to takový symbol Jablonce, kde se koncentroval obchod s bižuterií. Jdete po jednotlivých oborech – bižuterní kameny, všechny typy perlí, knoflíky, kovová bižuterie, bižuterie z dalších materiálů. Vystavujeme dvě speciality, protože Jablonec je zároveň i mincovní město České republiky, máme zde sbírku medailí, které prezentujeme v trezoru a zároveň jsme vlastníci kolekce Waldesova muzea spínadel a knoflíků z pražských Vršovic (část této sbírky je vystavena u nás ve speciální „pokladnici"). Můžete se podívat, jak vypadala např. spínací brož v době Karla Velikého. Jsou to unikáty, které doplňují naši expozici.

Ve skle vycházíme z konceptu s názvem Čarovná zahrada. Uvidíte zde vývoj skla od středověku až po současnost. Nebo zajdete za vitríny, kde se nachází „druhá expozice", a zde se dočtete řadu informací – chronologicky vyprávíme příběh českého sklářství. Celou třetinu expozice věnujeme současnosti – jak designu, tak umění. S expozicemi neustále pracujeme. Kromě toho máme projekt Mezinárodní trienále, tzn., že každé tři roky vystavujeme výrobky od firem, které aktuálně vyrábějí sklo a bižuterii a máme od nich také dary, někdy i nákupy, do sbírek. Myslím, že jsme nejreprezentativnější galerií českého sklářského a bižuterního designu u nás. Nikdo jiný nemá ani takový fond, který máme díky tomuto projektu. Troufnu si neskromně říct, že jsme unikátní expozice, neboť prezentujeme vývoj skla od středověku až po současné výrobky běžně prodávané na trhu.

Expozice bižuterie v Muzeu skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

JSME NEJREPREZENTATIVNĚJŠÍ GALERIÍ ČESKÉHO SKLÁŘSKÉHO A BIŽUTERNÍHO DESIGNU U NÁS

A co muzeum chystá?

Vlastníme největší sbírku vánočních ozdob na světě, asi šestnáct tisíc kusů. Takže chystáme stálou expozici vánočních ozdob. Tato naprosto atypická výstava nazvaná Svět zázraků ukáže cestu vánočních ozdob z Česka až na hlavní trh do USA. Další výstava bude o sklářských legendách Miluši a René Roubíčkových s názvem Jen my dva. Dále to bude výstava Evropský stůl, což je projekt, který jsme vymysleli s designérkou Márií Burešovou během covidu – vznikla kolekce dvojic skleniček pro každou zemi Evropské unie. Sady vyrobily různé firmy z Libereckého kraje, což ukazuje i naši řemeslnou excelenci. Výstava bude stálá a pak i jako putovní bude jezdit po Evropě. V době předsednictví České republiky v Radě EU přímo v Paříži jsme otevřeli výstavu Duše skla vytvořenou na míru pro tuto událost. Dále pak je to výstava CZECH IN, která začala v rámci našeho předsednictví ve španělské La Granje. Jedná se o putovní výstavu pro Česká centra a mapuje všechno to, co jsme ve skle dokázali a svět to mnohdy ani neví – od Keltů po současnost.

Mimochodem předloni jsme s partnery na podnět ministerstva kultury připravili evropskou nominaci na zápis ručního sklářství, včetně postupů ruční výroby bižuterie, do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO.

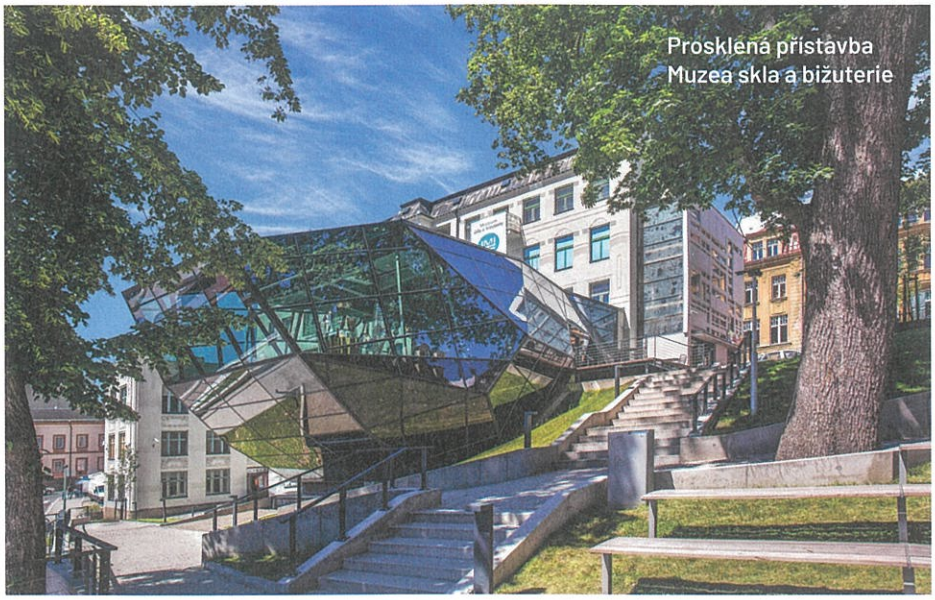

Prosklená přístavba Muzea skla a bižuterie

Kdybyste měl vyjmenovat osobnosti českého sklářství...

Některým osobnostem českého sklářství se podařilo zanechat výraznou stopu tím, že pronikly do oblasti volného umění. V druhé polovině dvacátého století jsou to v rámci tavené plastiky Stanislav Libenský a Jaroslava Brychtová. Dále René Roubíček proslulý prostorovými kompozicemi, Václav Cigler, který pracuje s optickým sklem, Vladimír Kopecký se naopak proslavil tzv. ošklivým sklem. Tyto osobnosti mají své následovníky. Velmi aktivní jsou generace studentů Stanislava Libenského a Vladimíra Kopeckého. Všechno jsou to osobnosti, na nichž české sklářství stojí.

Jak vidíte budoucnost českého sklářství?

Budoucnost českého skla vidím v diverzifikaci. Je to o tom, že budeme dosahovat excelentních výsledků ve všem, co sklářství nabízí. Náš trh je Evropská unie a my mimo jiné fungujeme i jako velká výrobna. Jsme konkurenceschopní, neboť za akceptovatelné peníze dokážeme dodat co nejlepší kvalitu. V současné době jsme například velmi vyhledávanými dodavateli nejen užitkového skla, ale i světelných objektů a instalací.